

A crítica académica da literatura galega: perspectiva e propostas

Arturo Casas

Constitúe un motivo de satisfacción a encomenda recibida dos compañeiros da Comisión Xestora da Sección de Crítica Literaria da Asociación de Escritores en Lingua Galega para ocuparme dunha análise relativa ao campo que determina o rótulo desta intervención. Asemade, sinto unha certa responsabilidade que non hai motivo para magnificar pero que aspiro a que configure de xeito estrito o marco analítico e prospectivo ao que me vou ater. Pretendo en consecuencia non acollerme a un expediente apenas descritivista do que houbo ou hai na crítica académica, inapropiado aquí e agora por canto falamos entre expertos e todo catálogo estorba. Por suposto, tratarei igualmente de evitar compracencias corporativas fóra de lugar. A idea que asumo é a de promover unha reflexión e un coloquio sereno pero de fondo sobre as coordenadas e condicionantes socioculturais, políticos e científicos nos que operamos, así como sobre as prácticas e hábitos que definen un traxecto e unha actualidade, os propios da crítica académica galega. Só nalgunha medida, non o oculto, entrariamos así no que noutras ocasións referín como o recorrente (e ás veces fatigoso) debate deontolóxico sobre a crítica, que sempre convén que saiba combinar o “deber ser” co “poder ser” a fin de non se limitar en exceso e de non prestar unha atención paralizante á *sospeita crónica* que a actividade crítica, en particular a de difusión pública, vén suscitando desde hai máis de dous séculos en case todas partes.

Permitídemme compartir unha convicción: creo que esta é unha hora crucial para a crítica literaria feita en Galiza, esfera que hai que apresurarse a indicar que non equivale á que poida representarse coa etiqueta “crítica literaria da literatura galega” e que me interesa moito implicar no debate. Creo ademais que corresponden nesta hora decisións individuais e colectivas –tamén por suposto

institucionais— que sería ilóxico adiar e que entre nós seguen pendentes. Sabemos que o estudo teórico-crítico do fenómeno literario como feito cultural, artístico, social... vive unha etapa de confusión non exenta de atractivo. Xa non nos valen, nin a nós nin a ninguén, certas receitas fomentadas desde automatismos metodolóxicos caducos. Un dos panos de fondo da situación está constituído evidentemente polas mudanzas experimentadas polos Estudos literarios, e en xeral polas Humanidades, no seu desenvolvemento disciplinario e na súa presenza curricular nos diferentes niveis formativos de ensino medio e universitario. Con respecto a isto último, faise preciso un pulo efectivo que dinamice debates ligados a procesos inmediatos e imparábeis, sinaladamente os que xiran arredor de referentes como a Declaración de Boloña e outros marcos de converxencia, homologación e internacionalización non limitados ao espazo educativo europeo nin tampouco a unha concepción eurocentrista da racionalidade ou da cultura. Desentenderse de determinados rumbos (se se quere *globais*) por apelación a posíbeis programas historicamente inacabados ou insatisfeitos en marcos locais non conduciría a nada, nin sequera á salvagarda deses presuntos programas irrenunciábeis. A tarefa, sen dúbida moi complexa, non é outra que a dunha combinatoria até hai pouco insólita na que non estamos sós, por canto en realidade é a tarefa que corresponde encarar á maior parte das literaturas que non alcanzaron o privilexio dunha normalización histórica continuada e nalgún sentido experimentada *desde dentro* como *plena*. Por expresalo coa maior claridade diría que o reto consiste en facermos compatíbeis e simultáneos dous procesos: en primeiro lugar, complementar e revisar unha tradición crítica propia definida por unhas competencias fundamentalmente nacionais, con certeza inseparábeis dun prisma historiográfico; en segundo lugar, actualizar obxectivos e métodos da crítica indo se for preciso fóra/contra (d)ese proceso inicial e aceptando que historia literaria e crítica non teñen por que ser, sempre e a toda hora, *figuras semellantes*. Isto traduciríase nunha disposición aparentemente bifronte entre o programa-tipo de construción nacional e un correlato case desprogramador ou de subversión (transnacional?, posnacional?) daquela folla de rota herdada do XIX, entre nós preservada con afouteza intelectual e política antes do 36 mercé ao labor das Irmandades, da revista *Nós* ou do Seminario de Estudos Galegos. A pregunta é: quen estaría en condicións de se responsabilizar da asunción dese reto non disímil a primeira vista, só a primeira vista, dos quefaceres dun Sísifo ou dunha Penélope post-humanistas?

Como profesor universitario e como coordinador que fun dun programa de doutoramento pluridepartamental en Estudos literarios orientados en sentido teórico-comparado, estou en condicións de testemuñar que de Facultades como a de Filoloxía da Universidade de Santiago saíron nos últimos oito ou dez anos promocións de licenciados e diplomados en estudos avanzados cun alto nivel en for-

mación e competencias, promocións sobradamente capacitadas para renovar e actualizar o noso discurso crítico e metacrítico malia o seu acceso ao mundo profesional no campo de especialización propio estar marcado pola precariedade e a falta de sitio. A situación que describo probabelmente é similar noutros campus do país e noutras especialidades humanísticas. A miña confianza está depositada sobre todo nestas promocións plurais en lecturas e intereses, decididas á hora de someter a proba métodos e certezas doutro tempo ou do seu. Non se precisa ningunha disfunción bipolar nin ningunha ciclotimia heurística para aceptar ese reto, no que resulta obvio que batallan tamén a carón dos novos algúns colegas experimentados.

Sen desatender esta orde de cousas –currículos cambiantes, converxencia internacional, novas perspectivas e voces críticas– desexaría poñer en práctica de seguido un ton expositivo que acaso nalgunha alínea poida interpretarse como controvertido e aínda polemista pero que espero sexa recibido como non carente de pertinencia. Antes de máis, hai algúns presupostos que convén deixar anotados polo menos de xeito esquemático. Pesia o seu carácter xenérico salientareinos agora porque son relevantes para falar da crítica galega, segundo haberá ocasión de comprobar. Xiran en torno aos seguintes tres aspectos: 1) a delimitación entre crítica académica e crítica xornalística, 2) a situación da crítica no espazo xeral dos Estudos literarios e culturais, e 3) a performatividade do discurso crítico.

Canto ao primeiro existen algunhas confusións. Ás veces o debate fica estabelecido en termos absolutos que aspiran ou ben a localizar marcas específicas da crítica académica fronte á crítica xornalística ou ben negan estatutos diferenciados para as dúas actividades. Como mínimo habería que aclarar algo sobre a comunidade asociada á produción-consumo da crítica e algo tamén sobre a funcionalidade e a lóxica interna da intervención e do discurso crítico. Así, por unha banda, non parece que a día de hoxe os grupos de produción e recepción da crítica xornalística e da crítica académica delimiten colectivos separados e diferenciábeis; máis ben, os axentes e destinatarios que operan nun e noutro terreo coinciden. As críticas xornalística e académica constitúen de feito prácticas culturais e discursivas que progresaron no tempo cara unha relativa indiferenciación, o cal afecta a unha parte dos soportes implicados (suplementos e revistas basicamente, non tanto ás monografías) pero atinxe ante todo aos participantes. As motivacións principais deste proceso poderían ser estas tres: a desactivación postestruturalista da confianza nos saberes nomotéticos e na Gran Teoría co seu aparato de leis e de certezas; a tentación mediática vivida desde a academia como operativo garante de visibilidade, influencia e nalgúns casos tamén de ingresos; e, finalmente, a emerxencia dun novo pacto crítico que na posmodernidade se configurou sobre notas como a inestabilidade identitaria dos obxectos de

estudo crítico (obras, autores, épocas, poéticas...), unha relación máis informal e menos distante entre analistas e obxectos de análise e finalmente a inespecificidade do texto crítico, ás veces abeirado incluso ao territorio da ficcionalización, da ego-documentación ou doutras variantes constitutivas de relatos dun eu vivencial (algo moi potenciado nos últimos anos polos foros de discusión en Internet e pola consolidación da blogosfera).

Segundo isto, facer crítica na posmodernidade, facela despois de Barthes, Kristeva, Foucault, Butler..., sendo conscientes de que se escribe e se le despois deles e delas, deixou de implicar un compromiso coa localización e explicación dunha identidade esencial e única de textos/autores/contextos ou a necesidade de adoptar formas discursivas e argumentativas ríxidas, derivadas e servidas duns poucos postulados teóricos explícitos, ás veces tan vaporosos ou cuestionados como os seus conceptos-guía de referencia: *xenio, estilo, literariedade, reflexo, expresión, forma...*, ou tamén *orixes, literatura nacional, suxeito* e outros. Facer unha crítica leal ao noso tempo deixou igualmente de limitarse a reformular a vella tarefa filolóxica de reconstrución de contextos histórico-culturais a través dun acceso pautado a textos previamente depurados pola crítica textual.

Neste marco teño falado algunha vez de “crítica vicaria” para identificar aquelas prácticas normalizadas de regulación e autorización directamente dependentes de abstraccións como *o gusto, a tradición, o espírito...* ou de ideas normativas como *fe, progreso, patria* e outras. A crítica foi nese marco a miúdo un discurso monolóxico e ecoico de lexitimación que poderes estatais, económicos, ideolóxicos... articularon e publicitaron como mecanismos de transmisión de valores e posicións ben concretos; ás veces, debe recoñecerse, sen darse na persoa do *crítico afecto* unha consciencia plena desa funcionalidade nin dese lugar desde o cal se emiten ecos revestidos de criterios autónomos. O mundo académico incorporou esa disposición a través dun saber técnico máis ou menos regulador, indisimulado en tempos con rótulos do tipo *prescritiva literaria*. Talvez por isto, no seu esquema tripartito da crítica, Paul Bové sinala unha primeira categoría que sería a dos educadores funcionais a unha ideoloxía non percibida como tal. É asombroso que ese protocolo chegue a darse en académicos e eruditos que cren ocupar un lugar moi distinto e moi distante ao que a súa intervención e os efectos socioculturais e políticos do seu discurso realmente delimitan no campo da crítica.

En definitiva –voltemos atrás para recuperar o fío argumentativo–, a creba do estruturalismo suscitou unha remuda dos tradicionais monólogos vicarios e dos automatismos teórico-críticos por unha crítica máis interactiva e menos heterónoma. Asumir a nova situación favoreceu a aparición dun espazo de escritura crítica afastado dos perfís discursivos moderno e premoderno, nos que a cientificidade e aínda o rigor académico reitero que foron percibidos como unívocos a

partir da fundamentación da Historia literaria baixo dependencia de premisas de xorne positivista-historicista postas ao servizo de causas nacionais.

Porén, segundo se suxeriu, si que existe unha vertente na que crítica xornalística e crítica académica diverxen hoxe con claridade. Onde a primeira –cando funciona profesionalmente e non é residual– se suxeita en especial a unha lóxica informativo-valorativa de mercado, coa ollada posta na promoción de novidades e nos acelerados ritmos da industria cultural, a segunda obedece a mecanismos de coñecemento/divulgación en principio máis complexos e retardados, que teñen que ver, de novo principalmente e non só, coa distribución do capital simbólico que aspira a alcanzar o propio crítico mercé ao recoñecemento dos seus pares e cos procedementos orgánico-administrativos habilitados por universidades, centros ou grupos de investigación, e, en fin, coa homologación dos organismos oficiais de soporte e control técnico (só técnico?) da actividade investigadora. En especial en culturas administrativas como a nosa que non dan asimilado o pragmatismo e a flexibilidade necesarios nese terreo, o habitual é que esta complicada engrenaxe de intereses e dependencias favoreza e lexitime a xerarquización dos axentes e limite seriamente o dinamismo da investigación.

Como é natural, todo o que se acaba de dicir precisaríase pormenorizadas maticións, en especial por referencia a campos literarios nos que a súa propia existencia como tales está en cuestión xusto por unha relativización da súa autonomía. Sería con probabilidade o caso do campo literario galego, tanto no que atinxe á parcela da crítica xornalística coma no que afecta á académica.

O segundo e o terceiro aspectos antes mencionados vounos referir de maneira menos detallada. Fareino ademais conxuntamente porque é acaído facelo. É obvio que a crítica non conforma unha práctica illada. En realidade, vincúlase a un marco disciplinario amplísimo cada vez máis difícil de acoutar e que a día de hoxe está moi afastado do que representa a vella Filoloxía e de presupostos que se limitan a entender a literatura como unha extensión ou unha aplicación da lingua. Desde os presupostos tradicionais, a crítica literaria asóciase a un intento de analizar o específico e o individualizado. Por excelencia, a obra literaria. Con tanta insistencia se repetiu esta clave que para moitos resultará non só heterodoxa senón mesmo insensata a idea de que a crítica literaria pode ocuparse de algo distinto das obras escritas nunha determinada lingua. E o certo é que pode. Diversas correntes idealistas postularon a maiores que o acceso crítico a cada obra e a cada autor é intransferíbel e depende en última instancia dunha compatibilidade excepcional coa ollada analítica dun crítico tocado non só pola pericia técnica senón ademais por algunha empatía expresiva ou espiritual. A preeminencia de obras e autores sobre calquera outro obxecto de investigación foi unha consecuencia lóxica deses presupostos, unha consecuencia longamente instituída e moi viva por certo no campo crítico galego, coutado así mesmo en exceso polo corsé filolóxico. Alén

diso, ese protocolo crítico que se describe propendeu de forma habitual a engarzarse en dispositivos seriais e mecánicos de adscrición novamente historicista. Por esa vía a crítica converteuse con frecuencia nunha práctica ancilar da historiografía literaria. Algo sobre o que nós tamén atesouramos experiencia. Con todo, a realidade é que existen moitos outros obxectos susceptíbeis dunha análise crítica á marxe da omnipresencia cegadora do que se chamou “obra en si” e da centralidade dunha autoría/autoridade concibida como algo asediábel e comprendida sobre a base de que toda identidade está dada e non só pode desvelarse e explicarse senón que é susceptíbel de clausura en canto obxecto de coñecemento (con axuste final ao expediente “isto xa o estudou X e non hai máis que engadir”).

Afirmo que é misión dun discurso teórico-crítico comprometido co tempo noso cuestionar estas bases e dotar de evidencia a posibilidade doutra crítica. Basicamente máis dinámica, máis dialoxística, máis autorreflexiva e innovadora e máis plural en obxectivos e metodoloxías. Significa todo isto desentenderse do binomio autor-obra? De ningún modo. Significa tan só aceptar que esa polaridade non ten por que seguir monopolizando a atención.

A respecto disto retomo o vector sociocultural e político que antes foi mencionado como *performatividade da crítica*. O discurso e a intervención críticos posúen unha forza heurística extraordinaria: están capacitados para sinalar e evidenciar problemas sociais e culturais e apostar por solucións alí onde outros discursos se limitan a reflectir o con-sabido ou o pactado, incluíndo aí todo o que se decidiu silenciar como inoportuno ou irrelevante por algunha clase de poder e mesmo polos contrapoderes satélites. A crítica é quen de iluminar cun sentido mobilizador e emancipador eses ocos e pode contribuír a consolidar un espazo público menos inercial e alienado. Sobre todo porque dispón da potencialidade precisa para transformar a nosa percepción dos discursos e das prácticas sociais e culturais, dos códigos axiolóxicos, estéticos e ideolóxicos da dominación, das súas condicións de enunciación e da súa incidencia social e política. Por tanto, a crítica ten na man transformar tamén a nosa percepción da realidade e en última instancia a propia realidade. Nese sentido, constrúe o mundo e, en consecuencia, debería deixar de contemplarse e sobre todo de usarse como elemento subsidiario ou ornamental, como crítica mansa, como crítica inane.

Chamaremos aínda a isto *crítica literaria*? No meu criterio, non habería problema ningún para facelo, pero como se sabe hai quen prefire empregar o rótulo de *crítica* ou *análise cultural*, ou mesmo o de *teoría crítica*. Enunciado este longo preámbulo e tendo presente o carácter de foro aberto que con bo xuízo estipulou para esta xornada a Sección de Crítica, pretendo a continuación entrar en territorios de maior concreción e suxerir algúns posíbeis puntos de debate que será un pracer retomar logo coa colaboración de todos. En simultaneidade, reaparecerán varias das notas que até aquí se foron mencionando.

En primeiro lugar habería que dicir algo sobre a vehiculación da crítica, sobre o seu soporte, que na actualidade non é só impreso, o cal ten unha transcendencia polo de agora non doada de calibrar. Falaremos, pois, de monografía, edicións e revistas. Nos Estudos literarios galegos, como é xeral no eido do que nalgúns lugares se identifica como Iberística, é serodia e insuficiente a presenza de edicións críticas. Case podería dicirse que é excepcional o mantemento de series por parte de editoriais tanto públicas coma privadas. Unha colección como “Clásicos Galegos” de Sotelo Blanco, que recupera algo de forza nestes últimos anos, non chega a sumar unha ducia de títulos nun total de quince anos de catálogo des que apareceron as edicións da obra poética de Manuel Antonio e Amado Carballo. Comparar esta situación coa que alcanzou por exemplo a Xermanística a partir do século XIX non conduce a nada. Son tradicións moi distantes e afectan a corpus históricos tamén moi diverxentes. Trátase de algo non prioritario para o noso debate actual pero fago a referencia porque é constatable unha nostalxia filolóxica en relación con esa enorme lagoa, nalgunhas sensibilidades constitutiva dunha eiva ou pecado orixinal que marcaría ao conxunto dos nosos Estudos literarios. Eu non concordo.

A escaseza de revistas crítico-literarias non é susceptíbel de explicarse por motivos simplemente relativos á dimensión do que tantas veces se apela como *sistema literario* ou ás prácticas endogámicas e de relativa falta de atención mutua que ese mesmo tamaño e as condicións demográficas ou doutra índole poidan favorecer. Sobre isto só deixarei apuntada a confianza en que a renovación apreciable na práctica totalidade das poucas revistas especializadas que se publican aquí –non só nas dun abano máis amplo, como *Grial*, o *Boletín Galego de Literatura*, *Agália* ou o *Anuario de Estudos Literarios Galegos*, senón tamén noutras de orientación máis específica centradas en estudos de xénero, estudos teatrais ou tradutoloxía, sen esquecermos a singularísima *Trabe de Ouro*– se vexa acompañada desde o exterior pola emerxencia dos Estudos Galegos en universidades de distintos países. Se empresas como as dos *Cahiers Galiciens* bretóns, o *Almanach Galicyjski* cracoviano e outras varias traspasaron un limiar de simple comparecencia, o certo é que a madrileña *Madrigal*, a inglesa *Galician Review*, o *Anuario del Centro de Estudios Gallegos* da Universidade de la República en Montevideo ou a alemá *Galician Magazin* amosan a día de hoxe unha traxectoria consolidada. A elas sumárase axiña un atractivo proxecto alentado desde as universidades escocesa de Stirling e galesa de Bangor coa cabeceira *Galiciana XXI*. E de novo neste segmento temos que contar coa progresiva confluencia con redes de investigación abertas a espazos xeoculturais e lingüísticos como o da lusitánica, o dunha hispanística expandida, o dos estudos atlánticos ou a vella románica, esta moi activa e propicia aos estudos críticos sobre a cultura galega en academias como a alemá. É preciso aproveitar ese movemento expansivo con

naturalidade e saber dialogar con el sen forzar un protagonismo excesivo, asimilando as escalas dos mapas académicos usuais nas universidades estranxeiras, asumindo os diámetros reais que nos definen pero tamén traballando sen pausa por ampliar espazos e configuracións mentais. É conveniente escoitar atentamente o que colegas formados noutras tradicións din sobre a nosa cultura e a nosa literatura. Facelo sen a soberbia intelectual coa que por exemplo foron recibidas nalgunha ocasión as achegas da iberística centroeuropea e anglosaxona ao longo do século XIX, inexactas e impugnábeis en numerosos aspectos pero coa determinación suficiente para conformar espazos de reflexión académica e mesmo narrativas nacionais impagábeis como contributos para a simple activación dunha historiografía literaria propia. Ademais, o outro é adoito quen mellor nos retrata, quen máis cabalmente traza o noso perfil cultural e mesmo, nun nivel complementario, a nosa socioanálise como investigadores do propio. Demóstrano as tan lúcidas coma divertidas argumentacións de Kirsty Hooper, profesora da Universidade de Liverpool, no *Anuario Grial de Estudos Literarios Galegos* de 2005 (p. 67) a propósito do que González-Millán chamaba “mecanismos que constitúen e lexitiman a narrativa cultural galega”, todo en relación coa posibilidade de que o *proxecto nacional* deixe de ser a exclusiva “forza motivadora dos estudos culturais”.

Secasí, non abonda con empresas como estas que se detallan, tan vinculadas a conxunturas específicas e a empeños persoais dignos da maior estima. É innegábel que se precisa unha acción exterior máis decidida por parte da Xunta de Galiza, das fundacións e das institucións culturais de noso, comezando pola inexplicabelmente demorada creación do Instituto comprometido nos programas electorais das dúas forzas políticas que comparten o goberno. Pero hai iniciativas menos onerosas. A existencia dun medio como a semestral *Catalan Review*, editada pola North American Catalan Society desde 1986, constitúe un magnífico exemplo dun camiño posíbel por percorrer, tanto pola súa liña de publicacións coma polo propio carácter catalizador da revista na academia norteamericana.

As monografías constitúen outra esfera merecedora de atención. Un primeiro problema é a súa delimitación tendo en conta os marcos ás veces difusos co ensaio e coas variantes textuais da divulgación, da biografía intelectual e da reportaxe. Non é por suposto algo que nos afecte en exclusiva pero si aprecio neste terreo unha porcentaxe bastante elevada de textos críticos dirixidos a grupos de lectores non expertos. Permitídemme introducir algúns datos, que tomo dos *Informes de Literatura* do Centro Ramón Piñeiro, dirixidos por Blanca Roig, e da presentación publicada o pasado día 16 de setembro por Manuel Bragado no seu blog *Brétemas*. A fin de non complicar a percepción dos datos concentrarémonos só nos relativos a 2005. Nese ano publicáronse en Galiza 2.770 libros rexistrados no ISBN. Deles, incluídos os libros de texto, 1.826 en galego, cun 68%

correspondentes a editoras privadas e un 32% a editoras públicas. Desta última porcentaxe, que representa un total de 578 títulos, só 25 procederon dos servizos de publicacións universitarios (atención: menos do 1,4% do total de libros publicados en lingua galega nese ano). Ofrecen tamén interese estoutros datos: en 2005 publicáronse algo menos de 90 monografías sobre temática literaria galega (non se contan aquí as relativas á etapa medieval); delas algo menos da cuarta parte dedicáronse ao escritor homenaxeado no Día das Letras, Lorenzo Varela, e máis de dous terzos do total de 90 enfocaron directamente a obra ou a personalidade dun autor ou autora singular.

Cadros como o anterior deixan ver a dependencia que a crítica académica galega mostra respecto ás efemérides, moi especificamente respecto ao Día das Letras. E así mesmo demostran algo que xa se mencionou con anterioridade: unha insistencia abafadora na centralidade da figura autorial e na súa comprensión historicista. En definitiva, no eixe que Foucault distinguíu como *función-autor* e en todas as regulacións derivadas. Son varias as conclusións inmediatas. Relacionarei a seguir só as que parecen de maior importancia considerada a recorrencia e a énfase coas que se manifestan algunhas pautas, que por suposto nin son xeralizadas nin se plasman por igual en relación cos diversos obxectos de estudo. Observarase que varias das pautas destacadas dependen nun alto grao da tensión que a crítica decide fixar entre o rigor e a divulgación. Vaíamos con elas: entre nós a crítica académica asóciase con máis frecuencia da conveniente á homenaxe e á celebración, é nominalista en exceso e propende ao relato lexitimador e ao locus retórico que Curtius denominou *sobreloxamento* (*Überbietung*), abéirase perigosamente ás veces á erudición e ao biografismo, forza a unidade e a univocidade da obra para facela máis comprensíbel, ignora en consecuencia a posibilidade da contradición, subordínase a miúdo á constitución e afianzamento do canon, carece de dinamismo á hora de revisar as escollas repertoriais e doutro tipo incorporadas á canonicidade e de por parte ignora a localización central ou periférica de autores e de repertorios mediante o expediente de anular as marxes do sistema (que como destaca Xurxo Borrazás en *Arte e parte* non existirían en canto tales para unha maioría dos críticos). A xustificación e a lexitimación, a carón disto último, inducen facilmente actitudes rescataistas, por canto adoitan aspirar a homologar ou “poñer en valor”, como se di agora, textos e autores que porén se desvirtúan no momento de colocalos en posicións sistémicas que en absoluto lles corresponden nin lles corresponden. Todo o anterior é formulábel en termos máis concisos: a crítica académica galega ten que decidir o interlocutor que quere ter.

Parecería oportunista tirar dese fío para cuestionar un referente institucional como o Día das Letras. Non é a miña intención. Pero tampouco obviarei unha consecuencia sobre a que paga a pena pararse, sobre todo visto que a cuestión

non é tan menor á luz de cifras como as recién citadas. Un pode preguntarse cantas monografías ou sequera estudos se publicaron sobre Blanco Torres despois de 1999, ou sobre Bouza Brey despois de 1992, ou sobre Leiras Pulpeiro despois de 1983. Con probabilidade, moi poucos. As convocatorias críticas asociadas a conmemoracións suman dous efectos perversos: en primeiro lugar promoven unha enxurrada de publicacións simultáneas, incapacitadas para se teren en conta mutuamente porque surxen á vez, e en segundo lugar inducen un ermo crítico posterior ás veces moi persistente no tempo. Contempladas desde un prisma algo caricaturesco cabería dicir que son ruído seguido de silencio. Coartan o debate e o diálogo crítico, en suma. Por suposto, non é esta a única perspectiva aplicábel ao caso, en especial contemplado nesa clave institucional aínda tan protexida. Pero estoutra perspectiva tamén ten que estar sobre a mesa.

Segundo se sabe, o teleoloxismo asociado ás narrativas nacionais deixa pouco espazo para as rupturas, as heterodoxias, as inestabilidades e as discontinuidades e presta todos os focos á autoridade e á orde. A excepción por razóns de xénero, de etnia, de orientación sexual, de opción ideolóxica ou relixiosa, de subalternidade social ou colonial..., encaixa con dificultades no teleoloxismo. Cando se produce unha connivencia estreita entre historiografía literaria e crítica todas esas marcas se trasladan ao espazo crítico e nel abrocha igualmente a exclusión e a obliteración das marxes. A indistinción historia-crítica provoca este efecto pernicioso contra o que cómpre estarmos advertidos e que en situacións de normalización académica adoita favorecer a aparición de contra-relatos e contra-historias. Hai algo daquilo e disto na crítica académica galega? Haino, sen dúbida, e máis do primeiro (exclusión das *anomalías* e das marxes, tamén do marcadamente experimental) que do segundo (respostas rectificadoras ou contraplanos). Pero máis que entrar nese debate estimaría a aceptación por esta audiencia doutro alternativo que pasaría xustamente pola atención aos novos paradigmas teóricos e posteóricos, pola atención á realidade posnacional e pola colaboración entre estudosos do fenómeno literario e da cultura en xeral. Entre as marcas do que con algunha altisonancia se denomina *condición posteórica* nos Estudos literarios hai algunhas que agora podemos referir tomándoas dos esquemas de Fernando de Toro, Ivan Callus e Stefan Herbrechter. Destaco cinco: a institucionalización e a internacionalización da teoría, a lexitimidade e produtividade de facer teoría e crítica situando fronte a fronte epistemoloxías en conflito, a quebra dos límites entre disciplinas e áreas de investigación, a proxección do pensamento posteórico na correlación cultura-política e a incorporación ao debate da produción proveniente de espazos xeoculturais e identitarios marxidados.

Antes defendín a interdependencia das disciplinas enmarcadas nos Estudos literarios e culturais, e deslicei así mesmo unha consideración sobre a conveniencia de non limitar a crítica literaria feita en Galiza á crítica literaria da lite-

ratura galega. Aquí, como en todas partes, conviven investigadores da cultura propia con investigadores doutras culturas e literaturas, ou tamén da cultura de masas; porén non chega a propiciarse máis que excepcionalmente un espazo común de diálogo capacitado para se ocupar como mínimo de cuestións de método e do transfondo teórico da tarefa crítica. Sería moi útil para todos incrementar o esforzo e non limitalo a un nesgo de natureza comparatista ou a un horizonte estético. A actividade crítica precisa dun discurso teórico que non ten que estar necesariamente atrás pero si polo menos a carón del. Sen posición teórica non hai crítica plausíbel: hai impresionismo ou publicidade.

A proposta que defendo pasa por minorar a dependencia filolóxico-historicista-nacional da crítica e situala nesa dimensión nova representada co marbete *posteoría* e cuns estudos culturais de base comparativa nos que o foco se move-se de forma máis flexíbel e dinámica. Para nós iso representaría, entre outras cousas, superar de vez o reconstrutivismo contextualista e asumir a textualidade da historia, denunciar toda clausura identitaria e propiciar iluminacións intercontextuais cruzadas, aceptar o reto da tensión entre referentes de nacionalización e referentes posnacionais, observar as relacións interartísticas e intermediais, as dadas entre as diversas modalidades do coñecemento crítico –de ciencia a filosofía– e entre estes e os medios de comunicación no espazo público, situarse perante a hipertextualidade e a cibercultura, entrar algo máis a fondo no que significa en realidade o que nomeamos tantas veces *sistema literario* sen ser conscientes de cómo o concepto e a metodoloxía subverten moito máis do que parece... Representaría todo isto e moito máis.

A proposta pasa igualmente por unha reformulación do correlato lingua-literatura que en termos prácticos suporía reclamar unha emancipación epistemolóxica e orgánica talvez de demasiadas cousas. Hai uns anos, por cinguida referencia ao labor de Xoán González-Millán neste campo multipolar, tiven ocasión de reordenar algunhas claves tirando simplemente dos fíos que teceron o pensamento e o programa de investigación do noso lembrado colega. Remito agora a ese artigo, “A teoría crítica da cultura e a planificación dos estudos socioculturais”, se alguén desexar unha ampliación da análise.

Para rematar, gustaríame facer unha mínima observación xusto sobre un deses fíos aos que o autor de *Resistencia cultural e diferenza histórica* regresaba con asiduidade. En concreto, a planificación da praxe teórico-crítica, asunto que en 1992 vertebraba con palabras e argumentos hoxe plenamente vixentes a brevísima “Presentación” dun *Anuario* que entón nacía. Penso que este é o momento oportuno para que as administracións e as universidades promovan non só o Instituto ao que antes se fixo mención, centrado na proxección cultural de Galiza no exterior, senón ademais un órgano para a investigación literaria que nalgún sentido puidese recoller os retos e tarefas pendentes que acabamos de repasar, unha

institución comparábel, aínda que for a escala, a centros como o ILG ou o Ramón Piñeiro pero con adscrición orgánica e perfil funcional e académico ben diferenciados. Unha das plurais tarefas dese centro novo, que coa maior prudencia que- rería eu nin desafecto á filoloxía nin moito menos inscrito nela, sería a de man- ter vivo o debate sobre a crítica, comezando xa por estudar e dar a coñecer as especificidades e as converxencias da nosa propia tradición teórico-crítica, asun- to que sintomaticamente se mantén fóra de axenda desde sempre e sobre o que semella complicado comprometer esforzos.